

кадрів) та інструментальної (лабораторної) бази, маючи на меті найбільш повне і дійове задоволення потреб слідчої та судової практики в проведенні судових експертиз та експертних досліджень.

**Е.Б. Сімакова-Єфремян, канд. юрид. наук,
ст. науков. співробітник, заст. директора**

Харківський НДІ судових експертиз

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Виходячи із сучасних вимог експертного забезпечення правосуддя України, автором розглянуто проблеми нормативного регулювання новим Кримінальним процесуальним кодексом України деяких питань призначення та проведення судової експертизи.

Виходячи з актуальної потреби у корінних змінах кримінально-процесуального законодавства, за ініціативою Президента України був розроблений, а 13 квітня 2012 року — прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України (надалі — новий КПК), який набрав чинності з 19 листопада 2012 року.

Питання удосконалення кримінального процесуального законодавства не нове у юридичній літературі. Зокрема, на проблеми нормативно-правого регулювання судово-експертної діяльності в кримінальному провадженні зверталася увага в спеціальній літературі, у тому числі, й автором даної статті [1–5]. Безумовно, новий закон заслуговує позитивної оцінки з точки зору запровадження принципів змагальності, рівності сторін тощо. Так, начальник Управління експертного забезпечення правосуддя МЮ України Л.М. Головченко в інтерв'ю часопису для аудиторів, судових експертів, бухгалтерів та правників “Незалежний аудитор” зазначає: “Якщо порівнювати нову редакцію КПК з попередньою, ще 60-х років, то скажу, що в цілому це дійсно прогресивний закон. Зокрема, що стосується норм, які регламентують судову експертизу, то в ньому широко визначені процесуальні питання. Ґрунтовно прописаний процес призначення та проведення судової експертизи, окреслена експертна ініціатива та вимоги до змісту і форми висновку судового експерта”. Л.М. Головченко також акцентує увагу на виваже-

ному підході законодавця до питань оплати експертизи, захисту експертів та відшкодування їм коштів за проведення досліджень, захисту малозабезпечених верств населення під час призначення експертизи тощо. У той же час вона констатує про деякі неточності, які можна буде усунути у процесі удосконалення закону: необхідність доповнення його нормами про первинну, додаткову, повторну, комісійну та комплексну експертизи тощо [6].

Оцінки експертів Ради Європи у засобах масової інформації щодо нового КПК також носять позитивний характер, але при цьому вказується на низку проблем, які проявилися при застосуванні положень КПК: щодо початку кримінального провадження, ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження, порядку використання як доказів показань з чужих слів, неналежного застосування правоохоронними органами положень КПК тощо та робиться наголос на необхідності реформування правоохоронної системи України. Серед головних чинників, які є перешкодою для належного імплентування положень нового КПК, називають відсутність в Україні незалежної судової влади та не реформовану всупереч міжнародним зобов'язанням систему прокуратури України [7].

Як зазначалося вище, аналіз деяких норм нового КПК показав певні недоліки. На деяких з них вже зосереджувалася увага в публікаціях у спеціальній літературі [1–5], тому немає сенсу повторювати ці положення у даній роботі. Відмітимо лише, що раніше висловлювана нами позиція про те, що проблемою з процесуальної точки зору є виконання саме судової експертизи за зверненням сторони захисту, в експертній практиці спеціалізованих державних експертних установ вирішилася таким чином. Незаперечно, що новим КПК сторона захисту наділена правом самостійно залучати експерта (п. 2 ст. 243 КПК), тобто отримувати докази у формі висновку експерта, і в той же час не наділена правом попереджувати експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку та за відмову від покладених на експерта обов'язків (оскільки ані в ст. 243 “Порядок залучення експерта”, ані в інших нормах КПК процедура попередження експерта стороною захисту, як доречі і стороною обвинувачення, про згадувану кримінальну відповідальність не передбачена). Натомість п. 2 ст. 102 “Зміст висновку експерта”) містить норму щодо обов'язкового зазначення у висновку експерта, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Оскільки це передбачено

законом, то у випадку звернення сторони захисту про залучення експерта державної спеціалізованої експертної установи, керівник установи, упевнившись у тому, що до нього звертається саме сторона захисту за конкретним кримінальним провадженням (надано копію постанови про допуск захисника (залучення адвоката) до участі у конкретному кримінальному провадженні, копію договору про надання правової допомоги адвоката (захисника) обвинуваченому (підозрюваному) у конкретному кримінальному провадженні тощо) має організувати проведення судової експертизи. Експерт, якому доручено провести експертизу за зверненням сторони захисту, за результатами дослідження складає висновок, у вступній частині якого зазначається: “Відповідно до вимог ст. 70 та ч. 2 ст. 102 Кримінального процесуального кодексу України експерт про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов’язків за ст. 384 та 385 Кримінального кодексу України попереджений: (підпис), (П.І.Б.)”. Фактично, це “попередження” експерт державної спеціалізованої експертної установи отримує під час присвоєння йому кваліфікації судового експерта у порядку, встановленому законодавством України, коли він у процесі навчання та здачі кваліфікаційного іспиту з метою отримання кваліфікації судового експерта зобов’язаний оволодіти широким спектром знань з юридичних питань щодо прав, обов’язків та відповідальності судового експерта. На наш погляд, сенс цієї норми в КПК мав би стосуватися не стільки “попередження” експерта про кримінальну відповідальність, а усвідомлення експертом того факту, що за згадувані злочини проти правосуддя експерт несе кримінальну відповідальність.

Взагалі, ми не вбачаємо нагальної необхідності в такому записі у висновку експерта, адже, наприклад, законом передбачена кримінальна відповідальність за постановленням суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Однак, законодавець не зобов’язує суддю при постановленні вироку, рішення, ухвали або постанови у відповідному документі робити запис про те, що він попереджений про кримінальну відповідальність за статтею 375 Кримінального кодексу України. Чому ж експерт кожен раз, оформлюючи свій висновок, повинен відповідно до закону робити такий запис? У своїх попередніх роботах ми вже висловлювали свою точку зору, яка зводиться до такого. Дана норма виникла ще на початку становлення радянської держави, коли новій владі приходилося залучати у якості обізнаних осіб “ворогів народу” — представників дворянського стану,

інтелігенції, вже сама належність до яких викликала недовіру влади до їх діяльності як експертів. Тому й виникла норма про необхідність попередження експерта у кожному висновку, яка прижилася і в процесуальному законодавстві України [8]. В цьому плані наведемо слухну думку російського ученого-криміналіста О.Р. Росинської — автора науково-практичного коментаря Федерального Закону “Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації”: “Якщо у державних органів є потреба в провадженні тієї чи іншої експертизи цими особами, в правовій державі належить не примушувати чи залякувати їх покараннями, а створити вигідні умови для цієї діяльності” [9].

Незначний період застосування нового КПК дозволяє зробити аналіз деяких інших його норм щодо здійснення судово-експертної діяльності, що демонструють необхідність обговорення з метою вирішення питання про їх вдосконалення. Це, наприклад, стосується проблеми призначення експертизи самостійно потерпілим. З одного боку, стаття 56 нового КПК надає право потерпілому подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, а процесуальними джерелами доказів є висновки та показання експертів (ст. 84 КПК), з іншого ж боку — КПК передбачає можливість для потерпілого лише клопотатися за наявності підстав про залучення експерта перед стороною обвинувачення. На жаль, в експертній практиці неодноразово траплялися випадки, коли до експертної установи зверталися потерпілі (їх представники), яким стороною обвинувачення було відмовлено у залученні експерта. Однак, оскільки законом не передбачено проведення експертизи у випадках звернення самостійно потерпілого (його представника), то пропонувалося вирішити питання в плані отримання потерпілим (його представником) висновків експертних досліджень, що виконуються поза межами судочинства. Згадувані висновки — не є джерелами доказів у справі. Таким чином, потерпілий позбавляється права надати доказ, джерелом якого є висновок експерта.

Позитивним у новому КПК є те, що джерелом доказів став не тільки висновок експерта, але і його показання. Експерт зобов’язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду (п. 3 ст. 95 КПК), у той же час суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання та не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них (п. 4 ст. 95 КПК). Вважаємо, що ці положення не дають можливостей для всебічного використання

показань експерта, які він надає під час досудового розслідування, як джерела доказів. Адже для експерта, який також є живою людиною, яка не застрахована від обставин, що можуть унеможливити його допит в суді, не передбачено можливості його допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні в порядку статті 225 КПК — така можливість передбачена тільки для потерпілого чи свідка.

Необхідно також доповнити § 3 глави 4 “Докази і доказування” новою статтею “Показання експерта”, оскільки саме у показаннях експерта щодо роз’яснення та доповнення свого висновку можуть міститися досить важливі фактичні дані.

Вирішення вказаних вище та інших проблемних питань нового КПК дозволить підвищити ефективність розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Список використаної літератури

1. *Лозовий А.І.* Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності у кримінальному процесі України / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян // Бюлетень Міністерства юстиції України. — № 11. — 2010. — С. 74–84.
2. *Лозовий А.І.* Проблемні питання призначення та проведення судової експертизи в кримінальному процесі України / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. — Х.: Право, 2010. — С. 681–685.
3. *Лозовий А.І.* Проблемні питання призначення та проведення судової експертизи у проєкті нового Кримінально-процесуального кодексу України / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. науков. праць. — Вип. 11. — Х.: Право, 2011. — С. 190–200.
4. *Стародубов І.В.* Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України: основні зміни та нововведення, що стосуються судової експертизи / І.В. Стародубов, І.Ю. Поліщук // Ароцкерівські читання: зб. матер. засід., присв. 85-річчю від дня народження видатного вченого криміналіста Л.Ю. Ароцкера (Суми, 1–2 лист. 2012 р.) / МЮУ, ХНДІСЕ. — Х.: ХНДІСЕ, 2012. — С. 32–34.
5. *Лозовой А.И.* Проблемные вопросы судебной экспертизы в проекте нового уголовного процессуального кодекса Украины / А.И. Лозовой, Э.Б. Симакова-Ефремян // Lietuvos Respublikos Baudziamojo Procesu Kodeksui — 10 Metu: recenzuotu moksliniu straipsniu, Lietuvos ir uzsienio saliu baudziamojo proceso, baudziamosios teises ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys / Vilniaus universiteto Teises fakultetas / Vilnius, 2012: UAB “VILNIAUS PANDA”. — P. 430–443.
6. *Головченко Л.М.* Незалежний аудитор завжди може стати незалежним експертом: інтерв’ю начальника управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України Л.М. Головченко // Незалежний аудитор. — 2013. — № 2 (13). — С. 20–21.
7. Зустріч Голови та Членів Комітету з експертами Ради Європи в межах проєкту “Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://komzakonpr.rada.gov.ua/komzakonpr/control/uk...> — 19.03.2013.
8. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі. Навчально-довідковий посіб. — Х.: Одиссей, 2004. — С. 12.

9. *Россинская Е.Р.* Комментарий к Федеральному закону “О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации” / Е.Р. Россинская. — М.: Юристъ, 2002. — С. 237.

Резюме

Исходя из современных требований экспертного обеспечения правосудия Украины, автором рассмотрены проблемы нормативного регулирования новым Уголовным процессуальным кодексом Украины некоторых вопросов назначения и проведения судебной экспертизы.

Summary

Taking into account modern requirements for the forensic support in the administration of justice in Ukraine, the author considers certain aspects of ordering and conducting a forensic examination with regard to its legal regulation by the new Criminal Procedure Code of Ukraine.

Г.М. Гапотченко, канд. юрид. наук, доцент

Донецький юридичний інститут МВС України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджуються проблеми проведення окремих експертиз під час досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, а також порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту. Автором висловлюються окремі зауваження та обґрунтовуються пропозиції щодо удосконалення правового регулювання вказаної діяльності.

Експертні дослідження під час досудового розслідування займають важливе місце у системі вітчизняного кримінального судочинства, а висновки експерта мають доказове значення у кримінальному провадженні. Розкриття окремих злочинів взагалі неможливо без проведення експертних досліджень, а доведення участі та винуватості осіб у деяких резонансних кримінальних провадженнях потребує проведення значної кількості експертиз. Так, у рамках досудового розслідування за фактом вчинення 29.12.2011 р. розбійного нападу на відділення “Приватбанку” у м. Донецьку та вбивства при цьому п’яти його працівників проведено 75 експертиз [1].

Особливого значення правове врегулювання питань призначення та проведення експертиз набуває у зв’язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі — новий КПК) [2].